

Utvärdering av omvårdnads- utbildning på psykiatriskt sjukhus

ANDRZEJ WERBART

Psykoanalytiskt förhållnings- sätt – behandling och förståelse

Studentlitteratur 1986

Psykiatris verksamhetsformer förändras. Sjukhussängarna blir färre. Hela sjukhus läggs ner. "Öppen vård", "sektorisering", "decentralisering" och "förebyggande insatser" är honnörsord i landstingens planer och organisationsförslag. Nu skall man försöka åstadkomma effektiv "samverkan" mellan samhällets "vårdgrannar" när det gäller service, omvårdnad och rehabilitering vid psykiska problem. Psykiatrin skall kunna erbjuda kvalificerade medicinska insatser och specialiserad psykoterapi.

Om psykiatris administrativa omorganisation också skall medföra verkliga reformer i vårdinnehåll och arbetssätt krävs personalutbildning och attitydpåverkan. Oavsett yrkestillhörighet skall psykiatris personal ha kompetens för det psykoanalytiska förhållningssätt som verksamheten kräver. Det är nu tio år sedan Långbro sjukhus startade en ambitiös internutbildning för att öka sådan kompetens. Utbildningsprogrammet bedrevs åren 1977–83. Sammanlagt 120 deltagare ur olika

yrkeskategorier genomgick 3-terminskurser på deltid i form av teori-seminarier och praktisk handledning. Lärare var sjukhusets psykologer.

Det är intressant men "tankekrävande" att nu ta del av Långbro-utbildningens utvärdering, som redovisas i boken "Psykoanalytiskt förhållningssätt" – behandling och förståelse (Studentlitteratur 1986). Författare är psykologen Andrzej Werbart. Han gör en vetenskapsteoretisk analys av innebörden i "psykoanalytiskt förhållningssätt" och hur det påverkas av pedagogiska insatser. Werbart ser förhållningssättet som en del av psykiatrispersonalens yrkesutbildning och som en funktion av det "professionella jaget". Kännetecken är hermeneutiskt-emancipatoriskt kunskapsintresse, humanvetenskapligt kunskapsideal och en människosyn som utgår från att patient och personal är "intenderande" och under eget ansvar agerande personer. Psykoanalytiskt förhållningssätt kan avgränsas både från den systematiska psykoanalysen och från den vardagliga allmänmänniska samvaron. Det kan studeras på individnivå eller grupp-nivå. Enligt Werbart utgör personalens psykoanalytiska förhållningssätt på grupp-nivå den grundläggande behandlingspotentialen i en professionell vårdorganisation.

Utbildning för sådan psykoanalytisk hållning blottlägger konflikter som finns inbyggda i den psykiatriska vården och kräver ett radikalt nytänkande om vad vård egentligen innebär. Därvid friläggs ångest. Utbildningen kan alltså medföra smärtsamma upplevelser och en vända som dock ses som konstruktiv och i grunden önskvärd. Krisen måste genomarbetas om förändringar skall kunna åstadkommas.

Den empiriska utvärderingen av Långbro-utbildningen visade att effekterna i stort sett begränsas till individnivå. Yttre förändring av arbetsformer och vårdsituation kräver andra insatser än enbart pedagogis-

ka. Utbildningsmålen vid Långbro sjukhus tydliggjordes efter hand och blev mer realistiska. Psykoanalytisk centreringen ersattes av inriktningen att fördjupa yrkesidentiteten. Utbildningens rent pedagogiska funktion stärktes och gavs mindre prägel av terapiprocess. Medvetenheten ökade om vårdens beroende av organisationsfaktorer.

Det mödosamma i psykiatris nyordning får inte underskattas. Det är faktiskt 20 år sedan "mentalsjukhusen" formellt och juridiskt försvann – nästan samtidigt som vänstertrafiken övergavs i Sverige. Den trafikomläggning som pågår inom psykiatrin kräver ambitiösa pedagogiska satsningar. Werbart's bok är värd mycken begrundan och eftertanke i analysen av kulturrevolutionen i den psykiatriska verksamheten.

Eric Österberg

Fransk psykoanalys

IRÉNE MATTHIS (RED)

Gräns och rörelse. Teman i fransk psykoanalys.

Natur och Kultur 1986.

Irène Matthis är redaktör för en samling artiklar skrivna av franska psykoanalytiker. Titeln är Gräns och rörelse, undertiteln Teman i fransk psykoanalys (Natur och Kultur 1986). Innan jag skriver något mer och förvirrar den eventuella recensionsläsaren vill jag skynda mig att säga, att bokens samling av Lacaninspirerade artiklar – och det vi kallar "fransk psykoanalys" är mer eller mindre Lacanpåverkad även om det ibland är i negativ riktning – är synnerligen välkommen oberoende av vad man må tycka och tänka om den psykoanalysen. Boken lär följas av ett översatt urval av Lacan-artiklar. Det är också att notera med tillfredsställelse.

Underrubriken anger således artiklarnas och författarnas professionella och intellektuella hemort. Huvudrubriken, Gräns och rörelse, anger innehållet. Preciserar man innehållet till: borderlineproblematik öppnar sig både möjlighet och risk för läsaren. Möjlighet: ämnet har blivit avgränsat så att det blivit "begränsat" och "hanterligt". Den som lever i Otto Kernbergdominerade kretsar tycker sig veta besked: Aha, nu vet jag vad det är fråga om! Risk: man tror sig veta besked och det på ett sådant sätt att möjligheten stängs för upptäckten att det kan vara helt annorlunda än man vet besked om.

Jean-Bertrand Pontalis (som jämte en annan av artikelförfattarna, Jan Laplanche skrivit den ofrånkomliga boken *The language and psychoanalysis*) skriver om borderlinefrågan under rubriken Gränslinje eller gränsländ? Borderline betyder ju bokstavligen "gräns". Det har blivit så (alltför) lätt för oss att tänka på borderlineproblematik som något vi möter hos en grupp människor, vilka kan demarkeras med en slags gräns, visserligen rörlig men likväl avgränsande. Som om den avgränsade ett område inom vilket vi, som har att göra med dessa människor skall röra oss inom; border-line har blivit border-land.

Via reflexioner kring Freud och det psykoanalytiska tänkandets uppbyggnad förskjuter Pontalis uppmärksamheten från området – om det alls finns som ett meningsfullt, "befolkat" område för patienten – till gränsen. Analytikerns/terapeutens uppgift är, tycks han anse, att tillsammans med patienten skapa nya rimliga gränsområden. Men då måste verksamheten ständigt ske på gränsen. Analys/terapi med borderlinemänniskor handlar verkligen om gräns och rörelse. Så problematiseras borderlineproblematiken till att bli en allmän mänsklig problematik både för patient och analytiker/terapeut.

Fransk analys – det är ett av de påtagliga intrycken av boken om

man inte redan visste det – gör allvar av psykoanalys som en språklig interaktion, en dialog mellan två personer som var för sig är subjekt. I detta, den språkliga relationen, har den naturliga anknytningar till språkteorier, till litteraturteorier, till filosofi. Det är därför signifikativt, att när psykoanalys (på nytt) uppmärksammas i vårt land sker det från bland litteraturvetare och i den franska läsningen av Freud. Och den läsningen är, menar man, ett återvändande till den (förmodligen "ursprunglige") Freud.

Språket tycks för fransk analys och i den samlingsvolym jag nu skriver om vara målet, medlet – essensen – i det vi på en annan dialekt kallar apparat, struktur, process. I en mycket välskriven inledning till läsarens, också den här skribentens, vägledning skriver Irène Matthis om denna språkligt inriktade analys; hon karakteriserar den genom att ställa den mot "amerikansk" (jag-psykologisk) analys.

Efter att ha läst, vederbörligen imponerats och skrivit om en bok om borderlineproblematik skriven av en framstående "amerikansk" psykoanalytiker tror jag mig förstå Matthis i denna jämförelse. Författaren har lyckats skriva en hel bok utan att en enda gång använda uttrycket "det omedvetna". För en fransk analytiker torde det vara omöjligt. För honom finns det omedvetna invävt i språket som en del av det liksom det omedvetna, som Lacan lär ha uttryckt det, är strukturerat likt ett språk. Alla artiklarna i samlingsvolymen handlar om detta. Men särskilt har jag läst om det hos Joyce McDougall: Motöverböring och primitiv kommunikation, Jean-Bertrand Pontalis: Nej och åter nej!, Francois Grantheret: Det moderliga otänkbara och tänkandets moderliga grundvalar.

Fransk analys med dess inriktning på det språkliga skär rakt igenom frågan om psykoanalys är en "naturvetenskaplig" eller "humanistisk" verksamhet. Dess "objekt" är

"fakta", dess språk är en art av fiktion, eller en bestämd symboluppställning, som det är inom alla vetenskaper. Om detta skriver Matthis i inledningen. Dessutom har hon skrivit kommenterande sammanfattningar av artiklarna liksom en ordlista till den svårtillgängliga franska psykoanalytiska vokabulären.

"Vad man ej klart kan säga vet man ej", menade Tegnér. "Det dunkelt sagda är det dunkelt tänkta". Matthis har stött på liknade invändningar – kan det inte sägas enklare. Kanske det mänskliga i oss är så tillkrånglat – att vi lurar oss själva med språket och luras av det – att vi inte kommer längre än till att uttrycka oss tillnärmelsevis i det "svävandes", i metaforens och metonymins form. Att allt mänskligt är liknelse och liknelsekedjan tar aldrig slut.

Carl-Erik Brattemo

Amerikansk psykoanalys

OTTO KERNBERG

**Inre värld och yttre verklighet.
Tillämpad objektrelationsteori.**

Natur och Kultur 1986.

"Inre värld och yttre verklighet" är den på en gång fantasieggande och vardagsbegripliga titeln på den andra bok av Otto Kernberg som blivit översatt till vårt språk. Den första var "Borderlinetillstånd och patologisk narcissism" (1983). Underrubriken "Tillämpad objektrelations-teori" placerar boken på dess rätta plats i det psykoanalytiska "teoriträdet".

Psykatriprofessorn och psykoanalytikern Otto Kernberg är ju som alla vet, som arbetar inom psykoterapi- och psykoanalysområdet, internationellt välkänd och välkänd också i vårt land efter åtskilliga före-

läsnings- och symposieturnéer. Jämte Heinz Kohut är han den ledande teoretikern och praktiskern vad gäller sk tidiga psykiska störningar, med slagordet: borderline- och narcissistiska tillstånd. Läger man till att de bildat varsin "skola" har man också sagt, att de skiljer sig skarpt från varandra. I vårt land är det Kernberg som blivit – eller gjorts – dominerande.

För att förstå skillnaden mellan de två riktningarna kan man citera de första meningarna i Kernbergs förord till den nu översatta boken. "Grundläggande för Freuds uppfattning av det mänskliga psyket var drifts- och konfliktbegreppen. Utarbetningar och utvidgningar av denna teori har sedan dess gjorts i två skilda riktningar: jagpsykologins och objektrelationsteorins. Dessa två synsätt har tidigare ansetts stå i motsättning till varandra. Min erfarenhet – – – ogiltigförklarar denna dikotomi. Jag har funnit att en objektrelationsteori på grundval av och i samklang med jagpsykologin ur klinisk synpunkt är den mest användbara."

Parentetiskt kan nämnas, att den teori som Kohut representerar, den sk Brittiska skolan, menar att drifter är sekundära till gemenskapssökandet. Likaså parentetiskt vill man gärna tillägga, att till de riktningar Kernberg nämner kan läggas åtminstone två andra: den klassiska Freudiska psykoanalysen och den franska mem Lacaninspirerade psykoanalysen.

Kernberg är en flitig författare. De böcker som översatts är två av de fem han skrivit. Till dem kan läggas ett otal artiklar. Inre värld och yttre verklighet kom ut 1980. Därefter, 1984, har han skrivit ytterligare en bok om psykoterapi vid svåra personlighetsstörningar. Räknar man med författar- och produktionstid för den nu översatta boken, om vilken han säger att den "utgör grunden för min nuvarande ståndpunkt" torde sanningen vara den, att den

uttrycker hans ståndpunkt någon gång i slutet av 1970-talet.

Inre värld och yttre verklighet är alltså en sammanfattning av Kernbergs (dåvarande) teorier och deras tillämpningsmöjligheter på olika områden. Kvintessensen av hans teoretiserande på den kliniska erfarenhetens grund är, för att använda formuleringar ur fackgranskarens förord: en aktuell jagpsykologisk objektrelationsteori som ser psykiska strukturer som härrörande ur både faktiska interaktioner mellan (en) själv och andra och de upplevda, "internaliserade", sidorna av dessa samspel – en teori som omfattar både yttervärld och innervärld. Att på ett kort recensionsutrymme sammanfatta Kernbergs egna sammanfattningar är inte görligt. Jag har valt att presentera boken i dess större sammanhang. Sina sammanfattningar och resonemang genomför Kernberg emellertid via utförliga ställningstaganden för och emot olika teoretiker som framträtt på den internationella arenan under gångna årtionden: Melanie Klein, Ronald Fairbairn, Edith Jacobson, Margret Mahler.

På tillämpningssidan – då Kernberg ger svar på frågor om hur de störningar hans teorier avhandlar ter sig för klinikerens ögon och vad man kan göra åt dem – riktar han sig mot individen, paret, gruppen. I det han skriver om individen är det instruktivt att följa hans resonemang kring terapifrågorna – bl a de kontroversiella frågorna om jagstödande terapi kontra psykoanalys som behandlingsmetod; för Kernbergs del mynnar resonemangen ut i en specifik psykoanalytisk psykoterapi eller "modifierad" psykoanalys.

Utifrån sina teorier menar sig Kernberg kunna ge nytt ljus åt frågor kring parrelationer – han behandlar därvid par som en enhet. Han gör det i diskussioner där han söker göra rättvisa åt såväl Freuds driftsteorier som tankarna om objektrelationernas centrala roll. "En djup objektrelation", säger han

sammanfattningsvis, "skänker maximal intensitet åt den sexuella upplevelsen, och samtliga tre områden – överjagsfunktioner, objektrelationer och sexuella upplevelser – stärker den gräns som skiljer paret från gruppen".

Gruppen, däribland organisationsgruppen, är slutligen det stora sammanhang som han diskuterar. Kanske den som inte är speciellt kliniskt intresserad här kan finna rimliga och förnuftiga synpunkter som gör en del arbetsplatsfenomen och problem lite mer begripliga. Individers narcissistiska regressions- och projektionsbenägenheter kan ju ta sig både märkliga och potentierade uttryck i organisationssammanhang – inte sällan rättfärdigade och formaliserade i gruppregler. Inte minst matnyttigt bör det han säger vara för dem som måste ta på sig ledar- eller konsultfunktioner.

Allt som allt är Inre värld och yttre verklighet en läsvärd och användbar bok – om än, som det brukar vara med Kernbergs skrifter – inte särskilt lättläst med sin anhopning av psykoanalytiska kodord. Som ett slutkuriosum: Kernberg är en psykoanalytiker som lyckas skriva en hel bok utan att en enda gång använda sig av uttrycket "det omedvetna".

Carl-Erik Brattemo

Kunskap om droginformation

Strategi för droginformation

Socialstyrelsen redovisar 1986: 13

Socialstyrelsen har ett samordnat ansvar för den statliga droginformationen. För att försöka få kontinuitet i utbildning och fortbildning för de målgrupper som borde ha kunskaper inom detta område gav regeringen Socialstyrelsen i uppdrag att utarbeta en långsiktig strategi. I en liten

komprimerad skrift presenteras strategin, som skall vara vägledande för Socialstyrelsens egen droginformation och för övriga statliga organs verksamhet inom detta område.

Strategin har tagits fram inom Socialstyrelsen, och diskuterats i Socialstyrelsens samrådsgrupp för droginformation, där utöver representanter för Socialstyrelsen även personer från Skolöverstyrelsen, Brottsförebyggande rådet, Rikspolisstyrelsen, Statens ungdomsråd, Kommunförbundet, Landstingsförbundet, Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning och Systembolaget deltagit. Skriften har med andra ord framtagits inom den sedvanliga, stundom trögarbetade, svenska utredningsmodellen.

Resultatet har blivit en intressant skrift som innehåller många goda förslag till drogförebyggande aktiviteter.

Strategin handlar om hur resurserna för droginformationen bör användas för att ge största möjliga effekt. Skriften innehåller övergripande mål och riktlinjer för droginformation, handlingsprogram för samhällets arbete inkluderande taktik och metodik samt ansvarsfördelning mellan myndigheter och organ.

Huvudmålet för droginformationen är enligt Socialstyrelsens strategi att fördröja debuten, reducera alkoholkonsumtionen och därmed alkoholskadorna och motverka allt annat icke medicinskt drogbruk. Som delmål presenteras att öka kunskaperna om alkoholens och de övriga drogernas effekter, att påverka attityderna och att medverka till förändringar av människors beteende. I detta sammanhang pekas särskilt på behovet av att motverka drogbruk bland barn och ungdom.

I ett kort intressant avsnitt redovisas riktlinjer för samhällets drogupplysning. Denna skall vara saklig, nyanserad och sanningsenlig. Vidare påpekas att den bör utformas så att "pekpinna" undviks. Skrämselpropaganda bör undvikas. Informationen får inte innebära att man

tar avstånd från de människor som är missbrukare. Dessutom bör droginformationsinsatserna anpassas till den målgrupp/målgrupper man tänker rikta sig till. Centrala massmediasatser bör alltid kombineras med lokala aktiviteter. Fördömligt påpekas att alla som arbetar med droginformation bör verka för att någon form av processbeskrivning eller utvärdering görs.

Skriften innehåller modeller för samverkan på riksplaneln, länsplanet och kommunerna. Drogupplysning för en rad olika målgrupper presenteras kortfattat: Barn i förskoleåldern, barn och ungdomar i grundskola och gymnasieskola, tonåringar, värnpliktiga, studerande vid folkhögskolor, föräldrar, studerande vid universitet och högskolor, vuxenstuderande, personer i arbetslivet, kvinnor, målgrupper för hälso- och sjukvården, socialtjänstens ansvar, målgrupper för Systembolagets information, intagna på behandlingsinstitutioner, intagna på kriminalvårdens institutioner, polisens målgrupper, fordonsförare, nykterhet till sjöss, invandrare, personer i riskzonen och basfakta om droger. Till detta kan läggas att folkrörelsernas insatser och rikskampanjer och massmedias roll också berörs. Behovet av utvärdering och metodutveckling understryks i rapportens slutavsnitt.

Styrkan i Socialstyrelsens strategi för droginformation är den filosofiska och moraliska grundsyn som präglar arbetet. Ingenstans i arbetet föreslås manipulativa metoder. Som helhet präglas skriften av respekt för den personliga integriteten. Den grundläggande strategi som redovisas här lämpar sig också väl för övriga delar av hälsoupplysningsverksamheten. Det är av central betydelse att ta ställning till en rad etiska och politiska frågeställningar inom det förebyggande och hälsofrämjande arbetet. Denna skrift kommer att vara en viktig pusselbit i denna kunskapsutveckling.

Strategins svaghet ligger i att den

famnar allt och ger få ledtrådar när det gäller att prioritera vilka metoder och målgrupper som är lämpligast och viktigast att arbeta med. En andra svaghet är att skriften ger viljeinriktningar åt vilka håll området bör utvecklas, men saknar helt en dokumentation av erfarenheter inom området som finns såväl nationellt som internationellt. Men detta är kanske inte något man kan kräva av en övergripande strategi för utveckling av arbetet.

Sammanfattningsvis är skriften intressant och bör läsas av alla som i sitt arbete sysslar med hälsoupplysning. I förordet påpekas att en viktig uppgift för Socialstyrelsen nu är att följa upp och bevaka att strategins intentioner förverkligas. En utvärdering av insatser som görs bör genomföras och om några år torde en revidering av strategin bli aktuell. Onekligen skulle det vara mycket positivt om sådana insatser kom till stånd.

Droginformation är en insats inom det drogförebyggande arbetet, med sina speciella möjligheter och begränsningar.

Carl-Gunnar Eriksson

Uppslagsbok för alla intresserade av tvillingskap

GUNILLA ÄGREN

Det blev tvillingar

Natur och Kultur, Stockholm 1986

I början av 80-talet gav socialstyrelsen ut ett litet häfte "Att få tvillingar". Det var en efterlängtat skrift. Det fanns vid denna tidpunkt nästan ingenting skrivet om det speciella att vara tvillingföräldrar. Det är naturligtvis skillnad att få två barn på en gång istället för ett. Det är många praktiska frågor som skall lösas men tvillingföräldrar kan också få pro-

blem med reaktioner från omgivningen och de har tankar och känslor som behöver förmedlas.

Socialstyrelsens skrift var ett försök att svara på många av de praktiska frågorna, vilket man också lyckades med. Vissa tvillingföräldrar reagerade dock på att skriften var så problemorienterad. Varför lyftes inte det positiva fram frågade man sig.

Hösten 1986 kom journalisten Gunnilla Ågren ut med boken "Det blev tvillingar". Författaren har egen erfarenhet som tvillingmamma och vet vilka tankar och frågor man har som blivande och nyblivna tvillingföräldrar. Boken är rik på fakta och kan användas som uppslagsbok av alla som är intresserade av tvillingenskap. Den är också trevligt skriven, är lättläst och överskådlig. Ågren vänder sig till en bred publik och boken har närmast en populärvetenskaplig prägel. Den har intresse för alla som i sitt arbete kommer i kontakt med nya tvillingfamiljer. "Det blev tvillingar" är betydligt fylligare än socialstyrelsens skrift. Så gott som allt om tvillingar finns beskrivet, från "tvillingbeskedet" fram till vardagsproblem med sömn, gråt, behov av tröst, syskonavundsjuka etc. Boken betonar vikten av att tvillingar är två olika individer och att de skall behandlas som sådana. Det gäller bla namnval, kläder, intressen och utbildning. Boken avslutas med ett intressant kapitel om forskning och kuriosa kring tvillingar.

Författaren har för att underbygga sina synpunkter gjort skriftliga enkäter till tvillingföräldrar samt till idag vuxna tvillingar. Korta citat från tvillingföräldrarna och de vuxna tvillingarna ger glimtar av positiva känslor och positiva erfarenheter som man har som tvilling respektive föräldrar till tvillingar. Men liksom i socialstyrelsens skrift saknas i viss mån ändå det positiva och glädjen med att ha tvillingar. Tänk om det funnits ett speciellt kapitel om detta!

"Det blev tvillingar" är en

läsvärd och trevlig bok som jag rekommenderar till tvillingsföräldrar och övriga intresserade. Vårdpersonal på MVC, BB och BVC har här mycket att hämta.

Margaretha Magnusson

Engagemang som smittor

KAJSA BILLINGER, ANNE HÄGG och ING-MARIE ULLÉN

Vägen till verkligheten en bok om arbetsmetoder i socialvården utifrån arbete med gravida kvinnor med missbruksproblem

Stockholm: Liber, 1986

För många socialsekreterare ter sig socialtjänstlagen som en utopi; i hjärt kontrast mot de vackra orden står vardagens tunga ärendebelastning, den byråkratiska utredningsgången samt de motstridiga krav och förväntningar som från olika håll riktas mot socialtjänsten. Man menar att det inom den givna ramen inte går att omsätta lagtexten i praktiken. Men det har också visat sig att socialarbetarna själva har svårt att frigöra sig från traditionella arbetsätt. När resurser tilldelas och de ges friare händer att utforma sitt arbete, är det vanligt att villrådighet uppstår. Plötsligt måste ord som "förebyggande", "uppsökande", "klientorienterat" och "strukturellt" socialt arbete – för att ta några exempel – ges en konkret innebörd; de måste omsättas i praktiska termer. Man upptäcker då bristen på handfasta och beprövade metoder i arbetet. *Vägen till verkligheten* – av Kajsa Billinger, Anne Hägg och Ing-Marie Ullén – är en bok som kan bidra till att tomrummet fylls.

De tre författarna – alla erfarna socialsekreterare – deltog under åren 1982–85 i ett projektarbete inom Stockholms socialförvaltning

för gravida kvinnor med missbruksproblem. Syftet med boken är dels att beskriva en framgångsrik arbetsmetodik – tillämpbar även på annat socialt arbete – dels att lyfta fram en sedan länge förbisedd klientgrupp. Projektet gav författarna möjlighet att utveckla en form av stöd- och omsorgsarbete på frivillig grund som bryter mot det traditionella kontroll- och åtgärdstänkandet: strävan var att låta de gravida kvinnorna själva definiera behoven och avgöra takten i förändringsarbetet.

Boken består av två delar. I den första delen redogör författarna för sin syn på socialt arbete, för hur de ser på missbruksproblem i allmänhet och gravida kvinnors situation i synnerhet. Vissa fakta presenteras och en förenklad psykologisk förklaringsmodell med utgångspunkt i samspelet mellan överjaget, jaget och detet.

Bokens andra del beskriver mycket konkret olika faser av behandlingsarbetet, från hur den första kontakten etableras till hur man på ett lämpligt sätt kan avsluta den. Beskrivningen varvas med fallbeskrivningar, där arbetet med de gravida kvinnorna åskådliggörs på ett personligt sätt. Dessutom reflekterar författarna över de fallgror socialarbetare bör se upp med, och vilka svårigheter den "nya" yrkesrollen kan innebära; det kan tex bli fråga om tålmodsprövande väntan, i vissa fall sänkt ambitionsnivå och en känsla av att i stället för professionell socialarbetare, vara något slags allmän hjälpreda. Författarna är här generösa – de delar gärna med sig av egna funderingar och misslyckanden.

Endast en liten del av boken handlar om att slutgiltigt "lösa" problem; tyngdpunkten i framställningen ligger i stället på det viktiga förberedelsearbetet – om hur man får till stånd ett förtroendefullt och fruktbart förhållande till människor som behöver stöd.

Bokens värde ligger knappast på

det teoretiska planet, snarare på det praktiska: beskrivningen av ett konkret tillvägagångssätt och de många enkla råd och tips som ges, bör kunna ge åtskilliga uppslag till socialarbetare som söker nya former för sitt arbete. Dock torde nog författarnas tydliga, personliga engagemang för de missbrukande kvinnorna ha varit av lika stor betydelse för det goda projektresultatet, som den metodik de presenterar. Men också engagemanget smittar av sig.

Anna Meeuwisse

Vetenskapsteorier för utbildning och vård

HENRY EGIDIUS

Positivism – fenomenologi – hermeneutik. Konsekvenser för didaktik och vårdvetenskap

Lund: Studentlitteratur 1986, 112 pp

Boken handlar om de olika filosofiska och vetenskapsteoretiska synsätt som idag diskuteras bl a på utbildnings- och vårdområdena. Det är författarens ambition att den som läst boken ska kunna lägga något så när rätt mening i ord som "positivism", "fenomenologi", "hermeneutik" och "kognitionsvetenskap". Däremot eftersträvas ingen fullständig behandling av de olika riktningarna, inte heller mer exakta och precisa definitioner (s 7).

I de inledande kapitlen beskrivs 1980-talets förändringar i människors sätt att se på skola och utbildning, vård och socialt arbete, produktion och offentlig förvaltning, forskning och utvecklingsarbete. Enligt författaren strävar moderna människor "efter innehåll och mening, dynamisk egen utveckling samt frihet från styrning av experter och myndigheter" (s 12). Det är mot denna bakgrund som det växande intresset för forskning om männi-

skors tankar, känslor, föreställningar och värderingar måste ses (s 17).

Huvuddelen av boken ägnas där efter åt att redogöra för positivism, hermeneutik, fenomenologi och kognitionsvetenskap. Det betonas att olika representanter för en och samma riktning ofta står för skilda (ibland oförenliga) ståndpunkter. Termer som "positivism", "hermeneutik" och "fenomenologi" betecknar därför inga enhetliga och väldefinierade tankesystem. Enligt författaren används tex ordet "positivism" på olika sätt av riktningens kritiker och anhängare. De förra använder termen som ett "skällsord, beroende på att man i den sortens filosofi såg själva grunden till den tekniska utvecklingen som kommit att hota miljö och samhälle" (s 32). Riktningens förespråkare, däremot, avser ofta ett vetenskapsideal som betonar "logiskt-rationellt tänkande, intersubjektivt begripliga framställningar samt noggrann prövning av teorier och påståenden" (s 38).

Boken avslutas med en diskussion om de nya synsättens betydelse för den moderna didaktiska forskningen och vårdvetenskapen. Med "didaktik" avser författaren "läran om systematiskt, innehållsbestämd, målinriktad inlärning. ... Didaktiken handlar om hur man bör gå tillväga vid förvärv av vetande och kunnande" (s 87).

Enligt författaren har positivismen, så som den formulerades inom den logiska positivismen och behaviorismen, påverkat både pedagogik och omvårdnad. En "positivistisk inspirerad pedagogik lägger huvudvikten vid att eleverna kan återge vad de lärt in, att det viktiga är vad de skriver vid prov och tentamina. På motsvarande sätt blir en "omvårdnad ... grundad i positivism ... lätt teknisk och funktionell". En hermeneutisk inspirerad pedagogik har däremot, "sin tyngdpunkt i hur insatta eleverna blir i olika ämnen och verksamhetsområden, hur de ökar sin insikt genom

fördjupad förståelse av det som kursen gäller" och en "omvårdnad grundad på hermeneutik har större möjlighet att bli patientcenterad". Författaren avslutar med en liten varning: "Vilken som präglas av mest medmänsklighet och värme kan dock vara individuellt" (s 54).

Det är emellertid först med fenomenologiskt inspirerade idéer som pedagogik och omvårdnad kan göra reella framsteg. Den fenomenologiska inställningen utgår "från en rent förutsättningslös beskrivning av medvetandets innehåll, dess tankar och föreställningar". Att vi tillägnar oss denna inställning är enligt författaren "en förutsättning för att vi i dialog skall kunna gå in i varandras sätt att tänka och uppleva omvärlden. Vinsten härav blir att vi gemensamt kan utforma ändamålsenliga och fungerande tanke-, upplevelse- och handlingsmodeller, avpassade efter vars och ens aktuella begripande av omvärlden" (s 73).

I dessa och liknande formuleringar får läsarna lätt intryck av att de olika synsätten är oförenliga: inom pedagogik, psykologi, psykiatri, omvårdnad och socialt arbete måste man välja mellan å ena sidan hermeneutik och fenomenologi och å andra sidan mer positivistiska metoder och angreppssätt. Men detta är knappast författarens ståndpunkt. Mot slutet av boken skriver han tex följande: "Allt talar för att det är fel att ensidigt låsa sig vid det ena eller andra perspektivet som en sorts allenarådande världsåskådning eller tillvaroförståelse" (s 94).

Med boken når författaren utan tvekan sitt något blygsamma mål, nämligen att den som läst boken ska kunna lägga något så när rätt mening i ord som "positivism", "hermeneutik", "fenomenologi" och "kognitionsvetenskap". Det förmedlas en översiktlig och i huvudsak rättvisande bild av de olika filosofiska och vetenskapsteoretiska skolorna. Den bör därför kunna bli en användbar lärobok inom framför allt utbildnings- och vårdområdena. Möjligen

är författarens ambition när det gäller att redovisa terminologin i Husserls fenomenologi något högt ställd. Fenomenologin som filosofisk riktning står knappast centralt i dagens vetenskapsteoretiska debatt, vilket också författaren påpekar. Att denna riktning ändå behandlas mer utförligt än de övriga motiveras med att den "av många har betraktats som ett av huvudalternativen till de objektiva, naturvetenskapliga och tekniska forskningsmetoderna och synsätten (s 10).

Tore Nilstun

Efterlängtd metodbok i barnhälsovård.

HAGELIN, MAGNUSSON och
SUNDELIN

Barnhälsovård

*Liber förlag, Stockholm 1987,
223 sidor*

Den offentligt organiserade barnhälsovården i Sverige kan i år fira ett 50-års jubileum. År 1937 beslutade riksdagen att stadsunderstöd skulle utgå för barnavårdscentralers verksamhet. Från en blygsam start, som byggde på "Mjölkdropparna" i de större städerna, har sedan dess barnavårdscentraler etablerats över hela landet. Program och rutiner för hälsoövervakning, vaccination och rådgivning har prövats, modifierats, övergivits eller funnit sina former. För barnhälsovärdsoverläkarna, som tillsattes under 1970-talet blev en av huvuduppgifterna att skapa enhetliga rutiner för barnhälsovärdssarbetet inom sina landstingsområden.

Det är således en väl utprovad och strukturerad verksamhet som nu äntligen fått sin egen lärobok. Den är avsedd som grundläggande läromedel för medicine studerande och för blivande sjuksköterskor.

Den skall också kunna tjäna som ett stöd i det dagliga arbetet för personal i primärvården. Författarnas stora erfarenhet om barnhälsovårdens teori och praktik borgar för bokens kvalitet.

Med utgångspunkt från socialstyrelsens basprogram ger författarna en handledning i praktisk barnhälsovård. För verksamhetens centrala uppgifter som hälsoundersökningar och vaccinationer beskrivs klart och åskådligt. Instruktiva kapital har skrivits om bland annat förebyggande av olycksfall, daghemshälsovård, föräldrautbildning, Tv-video, barn som far illa och barnålderns psykologiska problem.

Bedömning av barnens tal- och språkutveckling lyfts fram som en viktig (förbisedd?) punkt i hälsoövervakningen. Av stort värde är genomgången av sekretesslagen. Det väsentliga påståendet att "informerat samtycke löser de flesta sekretessproblem" uppmärksammas alltför litet i hälso- och socialvården.

Småsjukvård i förskoleålder bedrivs med fördel på BVC och är ofta en integrerad del av hälsovårdssarbetet. Författarna behandlar de oftast förekommande krämporna och avvikelserna vid somatisk undersökning. Enkla råd om hälsoproblemens behandling ges samtidigt som deras vanligtvis gynnsamma naturlförlopp framhålls. Ett stort ämne som barns psykologiska problem behandlas, trots begränsat utrymme, klagörande och med huvudvikt på väsentligheter – matproblem, sömnrubbing och enures-enkopres.

Kvaliteten på sakinnehållet är hög. Några uppgifter kan dock diskuteras. Författarna har själva påpekat en felaktighet i första upplagan. Dosen MPR skall inte vara 1 ml utan 0,5 ml. I avsnittet om uppfödning rekommenderas att barn med allergisk som får behov av modersmjölkersättning före tre månaders ålder skall ha sojabaserad ersättning. Enligt barnallergologer bör dock kaseinhydrolysat ges i första

hand i dessa fall. Det kan också påpekas att i kapitlet "Tillväxtbedömning" kriterierna för långsam viktökning inte är riktigt desamma som i socialstyrelsens anvisningar till barnhälsovårdssjournalen.

Om man fått önska sig ytterligare ett kapitel i boken skulle detta ha handlat om hur läkare och sjuksköterskor kan möta och stödja barn och barnfamiljer på ett bra sätt. Att undersöka barn fordrar ett särskilt handlag och kunnande. Stöd till vuxna i deras föräldraroll är också en viktig uppgift, för BVC-läkaren kanske lika viktig som att upptäcka någon somatisk avvikelse hos barnet.

Boken är välskriven och väl disponerad, den fyller ovedersägligen ett stort behov och kan varmt rekommenderas som grundläggande lärobok och som introduktion för personal av olika kategorier som skall börja arbeta på BVC. Hoppas bara att de inte blir avskräckta av priset, 240 kronor.

Göran Aurelius

Våra recensenter

Eric Österberg är chefspsykolog på Ulleråkers sjukhus, *Carl-Erik Brattemo* professor i tillämpad psykologi vid Uppsala universitet, *Carl-Gunnar Eriksson* professor i samhällsmedicin vid Nordiska Hälsovårdshögskolan, Göteborg, *Margaretha Magnusson* samordnande sjuksköterska för barnhälsovården i Uppsala län, *Tore Nilstun* docent i filosofi vid universitetet i Lund, *Göran Aurelius*, Mödra- och barnhälsovårdsenheten, Serafens vårdcentral, Stockholm